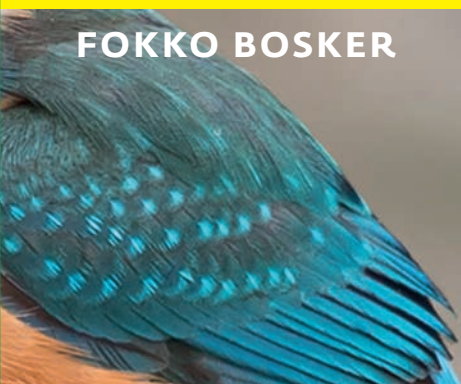

HONDSRUGPAD

WANDELEN DOOR DE PREHISTORIE,
ESDORPEN EN GRENZELOZE NATUUR

FOKKO BOSKER

NOORDBOEK

8	INLEIDING	IN HET SPOOR VAN PREHISTORIE, ESDORPEN EN ONGEREPTENATUUR
16	ETAPPE 1 10,3 KM	VAN GRONINGEN NAAR HAREN INCLUSIEF RONDWANDELING 1 DOOR STADSCENTRUM
28	ETAPPE 2 12,9 KM	VAN HAREN NAAR GLIMMEN OP WEG NAAR DRENTHE
40	ETAPPE 3 17,6 KM	VAN GLIMMEN NAAR ZUIDLAREN
52	ETAPPE 4 17,4 KM	VAN ZUIDLAREN OVER ANLOO NAAR GIETEN
62	ETAPPE 5 16,6 KM	VAN GIETEN NAAR BORGER OVER HET DROUWENERZAND
74	ETAPPE 6 13,3 KM	VAN BORGER NAAR EXLOO
86	ETAPPE 7 18,4 KM	VAN EXLOO NAAR EMMEN
98	ETAPPE 8 27,3 KM	VAN EMMEN NAAR ZWARTEMEER
114	ETAPPE 9 31,9 KM	VAN ZWARTEMEER/WEITEVEEN NAAR MEPPEN IN DUITSLAND

INHOUDSOPGAVE

VERBINDINGSROUTE 1

VAN ASSEN NAAR ANLOO IN TWEE TRAJECTEN

126 **TRAJECT 1**
22,4 KM

ASSEN NAAR GASTEREN OF ZEEGSE

138 **TRAJECT 2**
6,6 KM

GASTEREN/ZEEGSE OVER SCHIPBORG NAAR ANLOO

VERBINDINGSROUTE 2

VAN COEVORDEN NAAR EMMEN IN TWEE TRAJECTEN

146 **TRAJECT 1**
25,1 KM

COEVORDEN NAAR ZANDPOL OF HOLSLOOT

160 **TRAJECT 2**
28,7 KM

ZANDPOL/HOLSLOOT OVER SLEEN NAAR EMMEN

172 **RONDWANDELING 2**
25,5 KM

RONDJE DOOR DE POLDERS BIJ HAREN

186 **RONDWANDELING 3**
10,1 KM

RONDJE TUSSCHENWATER BIJ ZUIDLAREN

198 **RONDWANDELING 4**
11,5 KM

RONDJE ANNERMOERAS

208 **RONDWANDELING 5**
9,8 KM

RONDJE GIETERVEEN

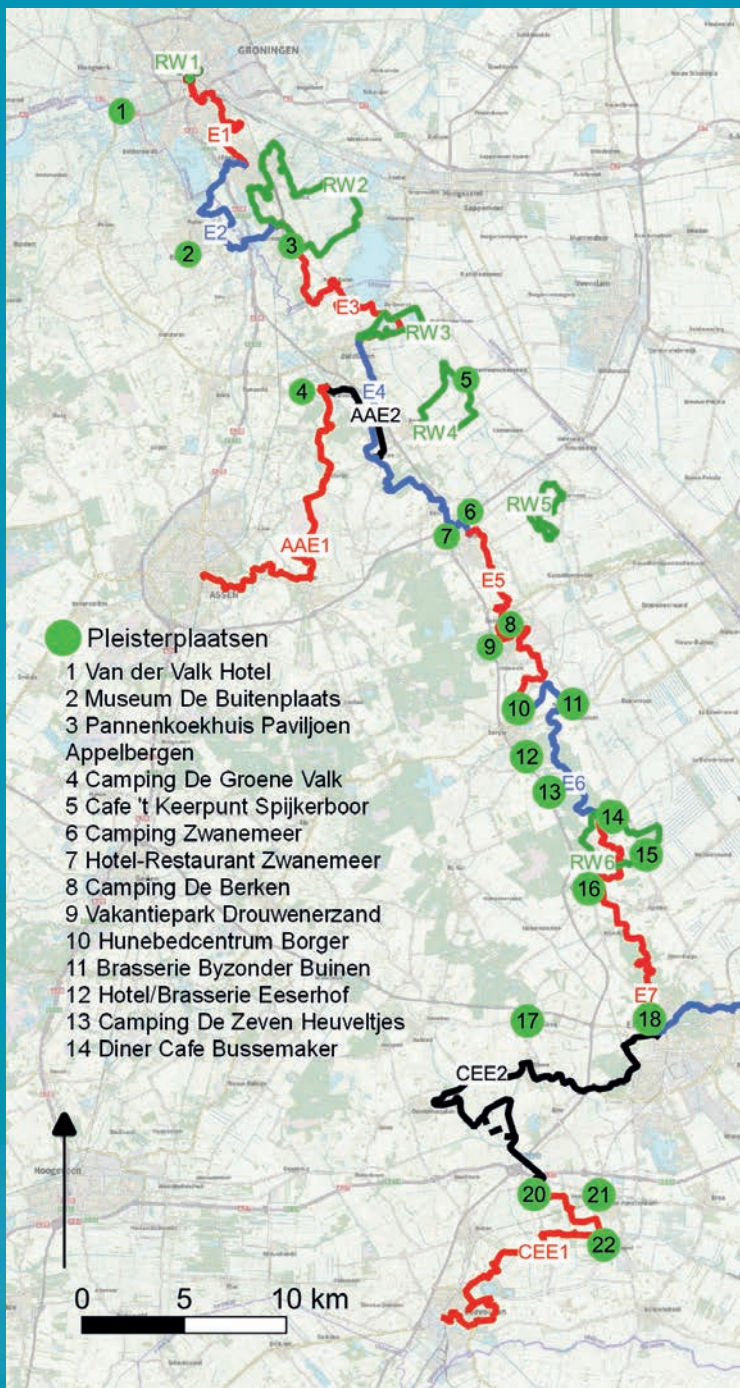
216 **RONDWANDELING 6**
13,9 KM

RONDJE EXLOO

226 **RONDWANDELING 7**
18,5 KM

RONDJE BARGERVEEN

Pleisterplaatsen

- 1 Van der Valk Hotel
- 2 Museum De Buitenplaats
- 3 Pannenkoekhuis Paviljoen Appelbergen
- 4 Camping De Groene Valk
- 5 Cafe 't Keerpunt Spijkerboor
- 6 Camping Zwanemeer
- 7 Hotel-Restaurant Zwanemeer
- 8 Camping De Berken
- 9 Vakantiepark Drouwenerzand
- 10 Hunebedcentrum Borger
- 11 Brasserie Byzonder Buinen
- 12 Hotel/Brasserie Eeserhof
- 13 Camping De Zeven Heuveltjes
- 14 Diner Cafe Bussemaker

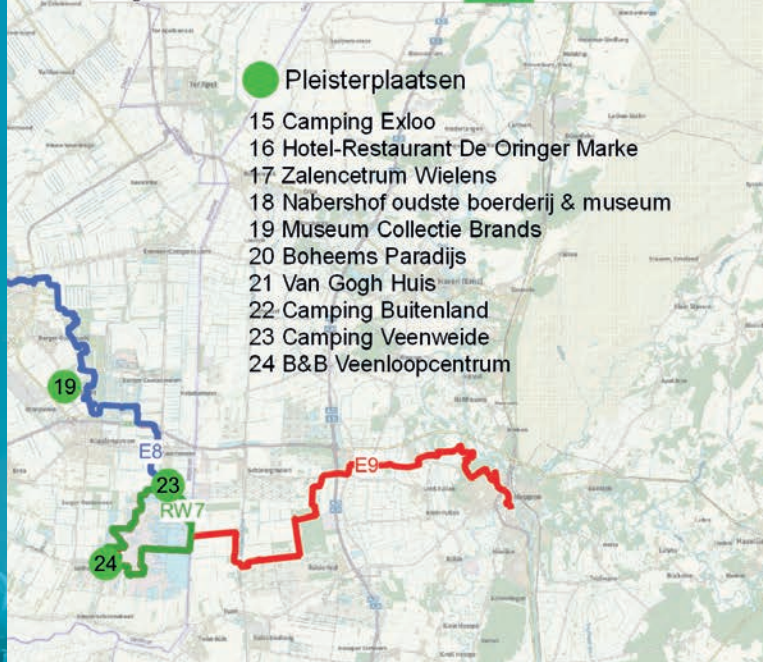

etappen	code	lengte km
Groningen -Haren	E1	10.3
Haren - Glimmen	E2	12.9
Glimmen - Zuidlaren	E3	17.6
Zuidlaren - Gieten	E4	17.4
Gieten - Borger	E5	16.6
Borger - Exloo	E6	13.3
Exloo - Emmen	E7	18.4
Emmen - Zwartemeer	E8	27.3
Zwartemeer - Meppen	E9	31.9
verbindingsrouten		
Anloo - Assen 1	AAE1	22.4
Anloo - Assen 2	AAE2	6.6
Coevorden - Emmen 1	CEE1	25.1
Coevorden - Emmen 2	CEE2	28.7
rondwandelingen		
Groningen stadswandeling	RW1	3.8
Haren, Onnerpolder	RW2	25.5
Zuidlaren, Tusschenwater	RW3	10.1
Annen, Annermoeras	RW4	11.5
Gieterveen, Hunzedal	RW5	9.8
Exloo, molenveld en Zoersche Veen	RW6	13.9
Bargerveen	RW7	18.5

● Pleisterplaatsen

- 15 Camping Exloo
- 16 Hotel-Restaurant De Oringer Marke
- 17 Zalencentrum Wielens
- 18 Nabershof oudste boerderij & museum
- 19 Museum Collectie Brands
- 20 Boheems Paradijs
- 21 Van Gogh Huis
- 22 Camping Buitenland
- 23 Camping Veenweide
- 24 B&B Veenloopcentrum

INLEIDING

HONDSRUGPAD VAN GRONINGEN OVER EMMEN NAAR MEPPEN

IN HET SPOOR VAN PREHISTORIE, ESDORPEN EN ONGEREPTTE NATUUR

Een pad, deels zo oud als Metusalem, en toch volledig nieuw, hip en inhakend op de trend van gelukzoekers die, al is het maar voor even, de drukke hectiek van het moderne leven achter zich willen laten. Het gerealiseerde Hondsrugpad van Groningen over Emmen naar Meppen (Duitsland) volgt middeleeuwse karrensporen, prehistorische veenpaden en de indrukwekkende hunebedden op de Hondsrug en voert door uitgestrekte bossen, heidevelden, zandverstuivingen en akkers.

De wandelaar doet eeuwenoude Saksische boerendorpen aan, maar ook de veenkolonies die in de moerassen van het Hunzedal en het Bourtangermoeras ontstonden. Juist in die laaggelegen stroomdalen is de afgelopen twintig jaar een ware metamorfose gerealiseerd. De eentonigheid van agrarische industrialisatie, die gepaard ging met kanalisering van de Drentse beken, maakte plaats voor nieuwe natuur, die zich met name in het Hunzedal verbluffend veerkrachtig weet te herstellen. Op veel plekken volgen de beken de opnieuw uitgegraven oude meanders. De terugkeer van bever en veel

vissoorten, planten, vogels en insecten, toont het nut van de ingrepen. De combinatie van beekdalen en de langgerekte Hondsrug tussen Groningen en Emmen zorgt voor contrastrijke natuur en cultuurhistorie.

De langeafstandsroute verbindt niet alleen twee Hanzesteden die vanouds contact met elkaar hadden, deze koppelt ook twee gebieden aan elkaar met een bijzonder aardkundig verhaal. De geoparken De Hondsrug en TERRA.vita bij Osnabrück sloegen de handen ineen. Zij namen het initiatief voor de realisatie van het Hondsrugpad/Hünenweg. Ruim 200 kilometer wandelgenot door een breed scala aan landschapstypen. Beide streken vertellen een geschiedenis die in de voorlaatste ijstijd begint. De ijsmassa die vanuit Scandinavië Noord-Europa tergend langzaam binnenschoof, vormde en kneedde het landschap. De Hondsrug ontstond onder druk van tientallen meters ijs als 'megaflood', terwijl de heuvels van het Osnabrücker Land deel uitmaakten van de hoog oprijzende stuwwal en eindmorene. De granieten keien die het ijs meevoerde, dienden duizenden jaren later de eerste boeren als bouw materiaal voor stenen monumenten, ook wel

megalieten genoemd. De prehistorische Trechterbekercultuur richtte voor hun doden grafkamers in, die wij als hunebedden kennen. Zowel in Emsland als op de Hondsrug staan vele tientallen van deze rituele begraafplaatsen uit de prehistorie. De megaliet vervulde in de gemeenschap een rol als heiligdom en grafmonument. Ze lagen dichtbij de nederzetting, vaak vlakbij water. Op de topografische kaart vormen de hunebedden op de Hondsrug een vrijwel rechte lijn tussen Emmen en Groningen. Logisch, want de met zand bedekte keileemrug was in de vroegste historie een van de weinige goede plekken om te wonen en landbouw te bedrijven. En zo raakte al in een vroeg stadium van dit unieke landschap de geschiedenis van de bodem verknoot met de cultuurhistorie en de daaraan verbonden natuur van heidevelden, zandverstuivingen en bos.

Vanaf de Hondsrug vond waarschijnlijk de verdere kolonisatie van Noord-Nederland plaats. De prehistorische jagers en boeren gaven mede de aanzet tot het Friese rijk aan de Noordzeekust. Die duizendjarige

geschiedenis loopt als een rode draad door de wandelgids Hondsrugpad/Hünenweg. De route vertelt het verhaal van de ijstijd toen ijs, wind en water de Hondsrug vormgaven. Parallel daaraan kroop vanuit de uitgesleten dalen en rivierbeddingen, toen het klimaat twaalfduizend jaar geleden opwarmde, een zompig veenmoeras tegen de hellingen omhoog. De eerste mensen die opdoken, waren slechts voorbijgangers. Groepen Neanderthalers trokken mee met de kudden mammoeten die de toendra's bevolkten. Zevenduizend jaar geleden kwamen er voor het eerst mensen die er permanent bleven wonen. Ze brandden bossen plat om akkertjes aan te leggen, de zogenoemde Celtic fields. Tweeduizend jaar later waren de gemeenschappen al dusdanig goed georganiseerd dat de boeren van de Trechterbekercultuur hun grafmonumenten in een langgerekt lint op de Hondsrug oprichtten. De hunebedden zijn de oudste bouwwerken van Nederland en Duitsland. De hooggelegen zandige gronden boden in het begin de beste leefomgeving, in de middeleeuwen waren de werktuigen zoveel beter dat de boeren zwaardere, maar ook vruchtbaarder gronden konden bewerken, dichtbij de beekdalen. De karakteristieke esdorpen liggen daar nog altijd.

Al die eeuwen was de Hondsrug de enige goede verbinding over land tussen de stad Groningen en de rest van de wereld. Via Coevorden lag het Duitse achter- of voorland, het is maar vanuit welke oogpunt je kijkt, open voor de reiziger, pelgrim en handelaar. Wie naar het noorden wilde, moest de Hondsrug langs. Ook dat verhaal valt te lezen en te beleven. 'Wanderlust', het verlangen om de wereld te ontdekken, op pad te gaan en de natuur in te wandelen, is weer helemaal terug van weggeweest. Steeds meer jongeren willen even uit de tredmolen van werk en carrière breken en ouderen zoeken verdieping in de cultuurhistorie. Sinds 2013 is het Hondsruggebied erkend door het European Geoparks Network en daarmee is het officieel het eerste Nederlandse Geopark. Een paar jaar eerder viel TERRA.vita deze erkenning ten deel. Hun verrassende geologische geschiedenis en cultuurhistorie openbaart zich in het Hondsrugpad/Hünenweg. Onderweg zijn zogenoemde 'hotspots' gemarkeerd die een deel van het verhaal geplaatst in het landschap vertellen. Een fantastische ervaring. Zeker omdat de route door tal van

waaninnig mooie en ongerepte natuurgebieden loopt. Een dag lang dwalen door bos en heide, met soms een gezellige uitspanning, waar kan dat nog?

De bolle keileemrug, die soms verrassend hoog boven het Hunzedal uittorent, beslaat in een rechte lijn zo'n 70 kilometer van Groningen tot Klazienaveen in Zuidoost-Drenthe. Doordat de route meandert over beide flanken en ook de beekdalen aan weerszijden aandoet, is de route dubbel zo lang. Tevens zijn enkele rondwandelingen in het Hunzedal en verbindingroutes vanuit Assen door het beekdal van de Drentsche Aa, niet voor niets een nationaal landschap, en vanaf Coevorden toegevoegd. Zo kan de wandelaar alle landschapstypen beleven en eigen aanlooproutes kiezen. De hoofdroute tussen Haren en Osnabrück is bewegwijzerd en voldoet aan de strenge eisen voor een Europese kwaliteitswandelroute. Een dergelijke certificering is de eerste in Nederland en doet recht aan de hoge verwachtingen van de moderne wandelaar.

Tijdens het lopen van de route in de winter, het voorjaar en de zomer van 2018 waren er vele momenten van geluk. Het spotten van een sprong reeën, een met eiken omzoomd slingerend zandpad over de es bij Schipborg, de blauwgraslanden in het Hunzedal, de sporen van een bever in het Annermoeras, de spannende gedachte van een wolf in het Bargerveen, het spel van licht en donker van zon en wolken, de zoete geur van de heide of naaldbomen of de aanblik van de granieten, onverzettelijke monumenten uit een ver verleden. Of zomaar een gesprekje onderweg over het weer, de schoonheid van het landschap, een groet van elkaar passerende reizigers. Al dit soort gebeurtenissen, taferelen en belevenissen kleuren het verhaal waarvan het Hondsrugpad/Hünenweg de wandelaar deelgenoot maakt. Of zoals Alana de Boer uit Groningen (20 jaar) in *Volkscrant Magazine* verzuchtte: 'Soms, sta ik heel even stil, haal een paar keer diep adem en dan kan ik zo genieten van wat ik allemaal om me heen heb. Heel random. Je voelt je even gelukkig en je weet niet waarom. Dat het gewoon allemaal wel goed is. Daar word ik echt zo blij van.' Domweg gelukkig onderweg, meer is er niet nodig.

Ik wens de wandelaar een fijne tocht. Geniet met volle teugen.

Fokko Bosker, februari 2021

